

ODGOVOR NA ČLANAK
»KRITIKA TREBA BITI OBJEKTIVNA
I ODGOVORNA«

U prošlom broju Jezika Pavle se Rogić kritički osvrnuo na moj članak »O ravnopravnosti jezika na željeznici« (Jezik, XVIII, 61-62). U članku tvrdim kako nisu hrvatske riječi sjedište u značenju »sjedalo, sjedalica, ono na čemu se sjedi« (u želj. vagonima, autobusima) i baviti se u znač. »mirovati, stajati«. Zbog toga Pavle Rogić prekora i mene i Jezik ovim riječima:

»Ako visokokvalificirani jezični stručnjak i k tome profesor na visokoj školi tako piše, a stručni časopis za kulturu hrvatskoga jezika to štampa bez ograde, onda svaki čitalac toga članka mora takvu tvrdnju primiti kao točnu i apsolutnu istinu. Ja se ovdje ograničavam samo na leksikografsku ili semantičku istinu, tj. da li tumačenje značenja riječi »sjedište« kako ga daje autor odgovara stvarnom stanju ili je to *njegovo subjektivno i samovoljno tumačenje*« (kurziv moj - M. Š.).

Rogić se poslužio Rječnikom hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU te našao u njemu i drugačija tumačenja za obje riječi, s potvrđama na kojima se zasniva dotično tumačenje ovih značenja počev od leksikologa J. Mikalje do J. Stullija i pisaca I. Đorđića, I. Gundulića i drugih do B. Zuzerija te srpskih jezikoslovaca i književnika 19. stoljeća: Karadžića, Daničića, Crnogorca i Šapčanina.

O značenju glag. baviti se P. Rogić prenosi ovoliko:

»BAVITI: »degere, perpeti, comparare, morari, occupari. Dolazi istom od početka prošlog vijeka (prem da složeno izbaviti itd. od pravijeh vremena), između rječnika u Stullićevu i Vukovu (gdje je samo sa se) ... Glavno je značenje: vršiti bivanje; od tuda vrijeme u koje što biva provoditi; što god što biva podnositi; činiti da što bude, da se nađe, dobavljati; svoje bivanje vršiti; nahoditi se, biti; svoje bivanje oko čega vršiti, raditi oko toga.« Zatim dalje pod »3. sa se a) refl. morari, versari aa) u najprostijem smislu: na nekom mjestu ili njeko vrijeme biti sam ili s kim«, s potvrdom iz J. Kavanjina i V. Do-

šena. S istim značenjem, ali bez refleksiva, navodi se potvrda iz teksta I. Đorđića. Od srpskih pisaca potvrde su za to značenje od Karadžića i Daničića. Za drugo značenje »zanimati se čime« navode se potvrde iz više hrvatskih i srpskih pisaca.

Pavle Rogić koristi se i Rječnikom hrvatskosrpskoga književnog jezika Matice hrvatske i Matice srpske (Zagreb - Novi Sad, 1967.) u kojemu stoji da su glag. baviti se u spomenutim značenjima upotrijebili F. Marković, M. Begović i I. G. Kovačić, a u znač. zanimati se A. G. Matoš, F. Mažuranić i I. Kozarčanin, od srpskih pisaca Đ. Jakšić, V. Popović, I. Prodanović.

I pred završetkom Rogić navodi:

»Glagol 'baviti se' sa značenjem 'zadržavati se negdje (dulje ili kraće) vrijeme' čuo sam i u naseljima sjev. Velebita, gdje isključivo žive Hrvati štokavci-ikavci.

Odgovorit ću po redu na Rogićeve argumente. Dobro su mi poznata oba rječnika iz kojih crpi podatke moj subesjednik, jednako mi bijahu dobro poznati predočeni podaci, no ja se namjerno nisam hotio oslanjati na njih naprosto zbog toga jer nisu mjerodavni za suvremeno jezično stanje. Prvenstveno se mora imati na umu da je Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU *povijesni* rječnik pa u nj i nisu ušli podaci iz hrvatskoga standardnog jezika 19. i 20. stoljeća; u njemu je dakle slika jezične prošlosti, i to one dalje, a ne sadašnjosti pa se stoga nije uvijek sretno na nj pozivati kada se radi o sadašnjem značenju pojedinih riječi, a nekmoli o njihovoj raširenosti i učestalosti upotrebe. Rogić ovo ne uviđa u pravoj mjeri, jer jezik gleda statično, kao krutu, nepromjenljivu stvarnost. Istina je da su u tijeku minulih stoljeća obje riječi (sjedište, baviti se) imale značenje kako je potvrđeno u Rječniku JAZU, ali ono nije ostalo nepromijenjeno do našeg vremena. Jasnije rečeno: njihovo sadašnje semantičko polje nije jednako onomu ranijih vremena. Već i osnovno poznavanje semantike upućuje na veliku opreznost kada suvremeno značenje pojedine riječi treba potvrditi njezinim značenjem (češće značenjima) iz prošlosti. I obrnuto. Stoji kao na dlanu da u navedenom rječniku nema potvrde

za im. sjedište iz hrvatske književnosti 19. i 20. stoljeća, a to P. Rogić ne opaža, za nj kao da stoljeće i po ne znači ništa u hrvatskoj književnosti.

I dalje. Pavle Rogić nije razumio ili nije htio razumjeti moje osnovno stanovište izraženo u članku »O ravnopravnosti jezika na željeznici«. Ja sam pokazao kakvo je značenje riječi *sjedište* i *baviti se* u suvremenome hrvatskom standardnom jeziku, međutim za nj su hrvatski i srpski jezik uvijek samo *jedan* jezik. Za značenje ovih riječi u današnjemu hrvatskom standardu nije mjerodavan Vuk Karadžić, Đuro Daničić, Crnogorac i Šapčanin kao što jednako za suvremeni srpski nije mjerodavan A. Mažuranić, B. Šulek, Šenoa i Đalski. Budući da su različita naša polazišta, nije ni cilj mogao biti isti. Za većinu su jezikoslovaca i ljudi ostalih zvanja to dva književna jezika ili bar dvije varijante (hrvatska i srpska), međutim Rogić praktično postupa kao da se radi samo o jednom jeziku; ne spominje niti njihovu varijantnost. Upravo je i značenjska razlika ovih dviju riječi u Hrvata i Srba (a možda i Crnogoraca) djelić onoga što ih razlikuje među sobom, a P. Rogić pokušava suprotno, tj. kako te razlike uopće nema. Kada ne postoji dokaza iz novijeg vremena, on zalazi u prošlost koju onda jednostavno proteže na suvremenost.

Dvوماتični je Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika, odnosno Rečnik srpeko-hrvatskog jezika raden s unitarističkom težnjom pa stoga nije pouzdan u pogledu raširenosti i učestalosti upotrebe riječi koje su u nj ušle. Kada se od hrvatskoga, srpskog i crnogorskog jezika nasilno stvarao jedan jezik, sastavljajući se držali načela »da ne kriva ni tamo ni amo«. Tri dakle hrvatska književnika upotrebljuju glag. *baviti se* u znač. boraviti, živjeti, biti zadržavati se i sl., druga trojica u znač. zanimati se. Nema sumnje da se više od šestorice hrvatskih književnika 19. i 20. stoljeća poslužilo ovim glagolom. Osim jezika lijepe književnosti u spomenutom je rječniku donekle zapostavljen jezik ostalih životnih djelatnosti pa je on i zbog toga nužno jednostran i nepotpun. Iz svega se nameće pitanje mjerodavnosti ovih nekoliko potvrda iz djela lijepe književnosti, tj.

odražavaju li one opće stanje upotrebe navedene riječi u hrvatskome standardnom jeziku ili su sporadične? Kako stoji prema slici koju pruža dvomatični Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika, hrvatski su književnici podijeljeni u jednaku odnosu (3 : 3). Znači da se odavde ne može izvući zaključak u prilog jednoga ili drugog značenja kao općega. I kada bi odnos bio i drugačiji, meni bi on bio tek jedan od mjerila, a mnogo je važnija opća upotreba, raširenost i učestalost glag. *baviti se* u značenju »zanimati se čime ili kime«. Ovo je značenje općenito u svakodnevnoj govornoj praksi. Redovno se čuje pitanje »Čime se baviš?« ili Čime se zani- maš?«, a potpuno je neobično npr. »Gdje se baviš?« Potpuno je neobično usprkos tomu što Rogić navodi da se u istom značenju čuje glag. *baviti se* u naseljima sjev. Velebita. Ako je ovo točno, onda je njegova govorna podloga u Hrvatskoj zaista malena. Kako sam dijalektolog, ustvrdio sam da se u više govora u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini za ovo čuju glagoli: *biti, bivati, prebivati, živjeti, nalaziti se, zadržavati se, stati, stajati, nahoditi se, stanovati*.

Svoj članak Pavle Rogić ovako završuje:

»Osnovna je dužnost onoga koji piše o bilo kakvu problemu da se najprije upozna s onim što je o tom problemu napisano i utvrđeno, jer svaka riječ, a naročito pisana i štampana, mora – kao i novac – imati čvrstu podlogu, inače je njezina vrijednost sumnjiva, a posljedice štetne. Štampana riječ mora informirati, a ne dezinformirati.«

U cijelosti se slažem s navedenom mišlju. Međutim Pavle Rogić polazi od krive premise: za nj je jezik nepromjenljiva stvarnost, riječi okamine. A kako je jezik živ i promjenljiv i kako su riječi gibljive i promjenljive, spomenuta se tvrdnja ne može odnositi na ono što upravo želi njezin pisac. Tko piše o suvremenome hrvatskom standardnom jeziku, taj mora za nj imati razvijen sluh i duh i biti načistu s nekim osnovnim jezikoslovnim pojmovima. Pozivanjem na prošlost ne mogu se svaki put uspješno riješiti pitanja suvremenog jezika. Ponavljam: današnje je značenje riječi *sjedište* i *baviti se* u hrvatskom jeziku drugačije nego bijaše ranije, onako ka-

ko sam ga već protumačio te je protivno hrvatskomu jezičnom osjećaju kada na rezervaciji uz putnu kartu piše *sjedište* umjesto *sjedalo* i u WC-ima želj. vagona koji pripadaju ŽTP-u Zagreb kako je »Zabranjena upotreba za vreme *bavljenja* voza u stanici« mjesto »za vrijeme *stajanja* vlaka«. Ovo je potpuno jasno hrvatskoj javnosti, jednako kao na primjer značenje riječi kruh i voda, a kako pak nije momu sugovorniku, dobro bi bilo da se time upozna.

Mate Šimundić

SLAVENSKA POREDBENA GRAMATIKA

Napisao Stjepan Ivšić, izdala Školska knjiga, Zagreb, 1970, str. I-XXX+1-434.

Nakon mnogo očekivanja (i oglašivanja u »Jeziku«) pojavila se napokon, kao posthumno izdanje, ta dugo očekivana Ivšićeva knjiga.

Gotovo svi današnji hrvatski slavisti stjecali su iz riznice u njoj obuhvaćenog nauka ne samo slavističke nego i općelingvističke i, osobito, kroatističke znanstvene spoznaje. Za autorova života prihvaćali smo njegovu živu riječ sretni što smo ga mogli neposredno slušati. Po autorovoj smrti njegovi su učenicima i nastavljajući, napojeni »Profesorovim naukom«, sijali njegovo sjeme. Sada nam je svima otkriveno i dostupno to izvorište na kojem smo se svi napajali. Kao da je profesor Ivšić opet među nama. Čitamo Ivšićevu knjigu s odanošću entuzijasta, ponovno sretni kao kad je on bio među nama. Jer: to je njegova knjiga, njegova riječ, njegov stil; to je Ivšićev nauk. – Nadmašen? Temelj je u nama on položio, dajući i šakom i kapom, i sam nas odlučno potičući da na njemu gradimo.

Na žalost, profesor Ivšić nije stigao knjigu sam do kraja završiti i objaviti. Knjigu su priredili i napisali joj predgovor R. Katičić i J. Vrana, stekavši tako i oni golemu zaslugu za njeno objavljivanje. Njihova zadaća nije bila nimalo laka. Trebalo je pregleđati velik broj Ivšićevih napisanih predavanja i mnoštvo drugih bilježaka i sve ih srediti, ali tako da sve bude izvorno, Ivšićevo,

i da dobije logičan slijed i završni oblik. Priređivači su taj posao izvršili uspješno i ne-sebično, vjerujući »da je bilo opravdano uložiti toliki trud« i s pravom se nadajući »da će naučni svijet i kritika povoljno ocijeniti njihov trud« (iz Predgovora).

Iako, po riječima priređivača, Ivšićeva »predavanja«, skupljena i povezana u jedinstven osmišljaj u ovoj knjizi, »ne mogu više biti posljednja riječ znanosti«, ipak možemo tvrditi da takve knjige još nismo imali i da ćemo novu još dugo čekati. Glavninu onoga što je u knjizi obuhvaćeno napisao je profesor Ivšić još dvadesetih godina pa je i literatura kojom se služio ponešto zastarjela, u skladu s tim vremenom. Na glavnu noviju literaturu, njena otkrića i rezultate, upozorili su priređivači u posebnom popisu i u pratećim bilješkama.

Ivšićeva se *Slavska poredbena gramatika* temelji na povijesnoj i poredbenoj metodi. Polazi od osnova indoevropske jezične problematike uključujući zakone jezičnog razvitka i metodiku njihova proučavanja, s golemim pojmovnim i terminološkim aparatom o svim obuhvaćenim jezičnim pojavama i podacima. U vrijeme pisanja pojedinih dijelova svoje knjige Ivšić je prvi bacio više svjetla na neka do tada tamna područja na slavenskoj jezičnoj njevi; nauk o metatonijskom, odnosno mladem praslavenskom akutu u najvećoj je mjeri njegovo otkriće. U daljem slijedu Ivšić postupno obrađuje poglavlja o fonetici, morfološkoj i sintaksi slavenskih jezika. Izlaganje ima tradicionalan oblik, ali je sadržajno na pragu novih pogleda u lingvistiku; spoznaje o sinkroniji i dijakroniji u jeziku kao temeljnim metodama strukturalne lingvistike Ivšiću praktičaru nisu strane, iako ne spominje Ferdinanda de Saussurea, osnivača strukturalne lingvistike.

Posebno je Ivšić temeljit u osvjetljavanju međujezičnih odnosa slavenskih i neslavenskih jezika (osobito staroindijskog, grčkog i latinskog), a u slavenskim jezicima osobito plastično prikazuje kategorijsku međuzavisnost i odnose (usp. npr. poglavlja *Odnos glagolskih oblika prema imenskima*, *Odnos između primarnih i sekundarnih nastavaka*, itd.). U poglavlju o akcentu obuhvaća sva